

EEUWIG LICHT

FRANCIS SPUFFORD

EEUWIG
LICHT

Vertaald door Mariella Duindam

Nieuw Amsterdam

De vertaler ontving voor deze vertaling een projectsubsidie van het
Nederlands Letterenfonds

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Oorspronkelijke titel *Light Perpetual*. Faber & Faber Limited,
Bloomsbury House, Londen

© 2021 Francis Spufford

© 2022 Nederlandse vertaling Mariella Duindam /

Uitgeverij Nieuw Amsterdam

Alle rechten voorbehouden

Omslagontwerp Nico Richter

Omslagbeeld © Staff / Daily Mirror / Mirrorpix / Getty Images

Foto auteur © Bart Koetsier / Hollandse Hoogte

NUR 302

ISBN 978 90 468 2890 8

www.nieuwamsterdam.nl

Voor Bernice
Van Lord Street naar Cripplegate

Het laatste woord zou niet zijn aan de tijd, maar aan de vreugde

PENELOPE FITZGERALD

Allen zijn opgegaan in de wereld van het licht

HENRY VAUGHAN

In Sidcup was alles voorhanden

KEITH RICHARDS

T + O: 1944

Het licht is grijs en somber; een walm, een vuurtong die stikt in het roet van haar eigen vlammen en slechts een fractie van haar kracht tot het zichtbare spectrum doorlaat. De rest is vaart en hitte. Maar voorlopig beweegt het vlamfront zich nog kruipend binnen de raketkop voort. Een flinterdun front van verandering dat vanaf de elektrische ontsteker door de zware amatolmassa naar voren schuift. Ervoor: een geelbruine structuur, vast, glad en bros als kandij – erachter: ziedende, kolkende atomen, met geweld bevrijd van de onderlinge band waarmee ze tot trinitrotolueen en ammoniumnitraat waren gesmeed, en nu op het punt om terug te vallen op de eenvoudigste moleculaire relatievorm. Straks veranderen ze in gas. Heet gas; heter, veel heter dan gesmolten staal; en dan een plotse, razende overvloed, zo ziedend samengeperst nu in een veel te kleine ruimte dat de raketkop alleen daarom al acuut zou zijn geëxplodeerd. Als de kop er dan nog was geweest. Als die dan niet al in een mist van staal zou zijn verdwenen zodra het vlamfront hem had bereikt.

Momenten. Dit moment, voordat de stalen neuskegel verdwijnt, duurt een tienduizendste van een seconde. Een haarscheurtje in het middaguur van een zaterdag in november 1944. Maar bekijk het eens wat nader. Dat haarscheurtje heeft een breedte. Het heeft een tijdsduur. Kan het zelf niet in tweeën worden gesplitst? En dan nog eens, en nog eens, en nog eens, ad infinitum gedeeld en verder opgedeeld, zonder dat er ooit een eind aan komt? Bevat het zelf niet een peilloze diepte? Gewone tijd heeft een structuur die van onderen helemaal hol is en uitmondt in leegte op leegte, in golf na golf. Elk moment dat je zou willen definiëren blijkt bij nadere beschouwing een bundel iele en nog ielere momenten, een eindeloze reeks; eigenlijk altijd en eeuwig ieler dan wat je voorheen ook vermoedde. Materie kent kleinste, eindige deeltjes. Tijd niet. Een tienduizendste van een seconde is een lijvig boekwerk van tijd, met ontelbare bladzijden, als uienchilletjes zo dun. Niet meer of minder ontelbaar dan alle bladzijden van alle boeken die samen alle verstreken

tijd in het universum vormen. Dat boek van tijd heeft niet minder bladzijden dan alle boeken bij elkaar opgeteld. Elk deel is even grenzeloos als het geheel, want oneindigheden kennen geen grote of kleine maten. Ze zijn allemaal even oneindig. En toch verrijst uit dit gebrek aan grenzen op de een of andere manier al onze alledaagse eindigheid, elk begin en elk einde. Alsof er over die peilloze diepte een pontonbrug is gelegd waar we gedachteloos overheen lopen; alsof de ervaring van deze seconde en dan deze, van deze minuut en dan déze – die elkaar hier, nu, opvolgen zonder tussenpozen, zonder recht van beroep en zonder dat er ooit echt genoeg van zijn, totdat er geen enkele meer over is – op de een of andere manier is verzezen als een soort (tijdelijk) stolsel van het gapende niets, of het alles, dat zich onopgemerkt onder al die jaren, al die novembermaanden, al die middaguren uitstrekt. Maar lopen we wel echt? Bewegen wij ons door de tijd, of beweegt de tijd ons voort? Dit is niet het moment voor bespiegelingen. Er is een bom aan het afgaan.

Tijdens dit bewuste zaterdagse lunchuur is er bij Woolworths aan Lambert Street in het Londense district Bexford een zending steelpannen afgeleverd; ze staan brandschoon te blinken op een tafel op de tweede verdieping van het warenhuis. Niemand heeft in jaren een nieuwe pan gezien, en om de tafel verdringt zich een drom begerige vrouwen met getrokken beurzen; de kinderen die te klein zijn om alleen thuis te laten hebben ze meegenomen. Daar heb je Jo en Valerie – met ieder een Schotse baret van restjes breiwool – en hun moeder; Alec, wiens knokige knietjes onder zijn korte broek uit steken, met de zijne; Ben – met zijn gebruikelijke, enigszins verdwaasde blik – stevig bij de hand gehouden door die van hem; de mollige Vernon – bij wie ze thuis nooit zo krap lijken te zitten in de eerste levensbenodigdheden als bij anderen – met zijn oma. De vrouwen steken hun hand uit naar het mooie aluminium, maar een mensenarm kan in een tienduizendste van een seconde niet ver reizen en ze ogen bewegingloos. De kinderen staan erbij als standbeelden van vlees. Vern heeft zijn vinger in zijn neus. Toch is er beweging waarneembaar, zelfs als de tijd zo wordt uitvergroot. Achter de tafel, bij het rek met vergeelde breipatronen, komt iets langwerpigs, glads en puntigs door het plafond, voorafgegaan door een traag tuimelende wolk van kalk, bakstenen en versplinterde dakpannen. Te midden

van het glinsterende puin glijdt de neuskegel van de raket met een geometrische waardigheid in de richting van de vloer; de dofgroene romp erachter schuift centimeter voor centimeter tevoorschijn. Het amatol in de raketkop brandt al. Klanten, steelpannen, ballistische raket: wat is er mis met dat beeld? Niemand zal het ons vertellen. Jo en Alec kijken toevallig net de goede kant uit. Hun blik is gericht op de ruimte tussen de schouder van mevrouw Jones en die van mevrouw Canaghan, waar de raket het blikveld in glijdt. Maar ze kunnen hem niet zien. Niemand kan hem zien. Het beeld van de V2 staat op hun netvlies, maar het menselijk oog heeft veel meer dan een tienduizendste van een seconde nodig om een beeld te verwerken en naar de hersenen te sturen. Lang voordat het zover is hebben de kinderen al geen ogen meer. En ook geen hersenen. Dit moment – deze tijdspanne, meetbaar miniem, onmeetbaar uitgestrekt – breekt ongezien aan, speelt zich ongezien af, komt ongezien ten einde. En toch is het een echt moment. Het gebeurt echt. Het heeft echt een essentiële plek in de reeks momenten waarin negenhonderdtien kilo amatol tussen de steelpannen wordt afgeleverd.

Dan raakt het vlamfront het metaal. Wat er vervolgens gebeurt heet *brisantie*. Het bewegende verbrandingsvlak verandert, nu het verbrandingsproces voorbij is, in een drukgolf die zich voorwaarts naar buiten perst, gedreven door de stuwkracht van het razende gas erachter. En alles wat hij aanraakt gaat kapot. Een siddering van misvorming, van ontwrichting, trekt door elk massief voorwerp en verbrijzelt het tot flinters, die vervolgens zelf met steeds grotere snelheid aan de kop van de golf naar voren worden gestuwd. Breipatronen. Rek. Aan twee ketinkjes hangend glazen plaatje met het woord *FOURNITUREN* erop. Houten tafel. Pannen. Vaak verstelde bruine wollen houtje-touwtjejas die al bij drie kinderen dienst heeft gedaan. Huid. Bot. Het formaat van de flinters wordt bepaald door de afstand tot de kern van de ontploffing. Het dichtstbij: minieme deeltjes. Dan spatjes, splinters, stukjes, brokjes, hompen, en het verst weg, waar de kracht van de golf het meest uitwaaiert, hele verwrongen stukken muur of deur of vloertegel of tramhaltebord van soms wel een meter groot, die zijn losgerukt en over straat vliegen. Vanwege de vorm van de raketkop beweegt de explosie zich eerst voornamelijk neerwaarts, via de eerste verdieping, de begane

grond en de kelder van Woolworths de Londense klei in, waar ze een min of meer halfronde krater slaat alvorens weer omhoog en naar buiten te kaatsen, met een kracht die het grootste deel van het verwoeste gebouw meezuigt. Een koepel van puin verrijst. De winkels aan weerszijden van Woolworths worden door de luchtstroom langs de opwaarts gebogen lijnen van de koepel opengereten. Een wervelstorm van flarden staal en scherven steen raast in beide richtingen over Lambert Street. De gebouwen aan de overkant bollen op en zijgen ineen; alle ruiten worden naar binnen geblazen en spiesen zich als flonkerende speren en splinters in de muren vast. In de grond trilt de hoofdgasleiding kapot en wordt het netwerk van waterleidingen uiteengereten. In de lucht – zelfs waar geen striemend gruis, geen baksteenregen rondvliegt – stijgt een plotse, onzichtbare drukgolf op die ringvormig uitwaaiert. Een tram uit Lewisham, die in de verte net de bocht om komt, zwaait heen en weer op de rails en stopt, nog steeds rechtop – maar van voor naar achter trekt er een siddering doorheen die de heldere lucht heel eventjes glashard maakt. Aan de uiterste grenzen van de explosie vinden kleine, vreemde veranderingen plaats, die haast iets kolderieks hebben. Keukenstoelen schuiven schuddend enkele decimeters over de vloer. Een kastdeur kiept open en er dwarrelt opgespaarde vooroorlogse confetti uit. Een gewichtje uit de slagerij naast Woolworths ziet kans om regelrecht over Lambert Street en de straat daarachter te vliegen en vervolgens via een openstaand achterraampje op de eerste verdieping van een huis in de straat dáár weer achter keurig tussen de onbeschadigde toetsen van een Underwood-schrijfmachine te belanden.

Nu is het vertragen van de tijd niet langer nodig. Er valt niets te zien wat niet kan worden waargenomen met de voor mensen gebruikelijke snelheid. Laat hem maar lopen, seconde na seconde. Het puin van Lambert Street komt stuiterend neer en ligt dan stil. Het holle gejang van de raket, ingehaald door de explosie, is nu eindelijk ook te horen. Dan een suizende stilte. Er is in Woolworths niemand meer in leven om die te verbreken. Alle klanten en caissières zijn dood, op alle drie de verdiepingen, net als iedereen bij de slager aan de linkerkant en het postkantoor aan de rechterkant (met uitzondering van een beambte met twee gebroken benen, die zich toevallig net in de kluis vooroverboog), en

iedereen die buiten op het trottoir in de rij stond voor de tram, en alle voorbijgangers, en iedereen die voor het raam stond in de huizen aan de overkant van de straat, en alle passagiers van de tram uit Lewisham, die nog steeds rechtop met hoed op en jas aan in hun stoel zitten, maar door de luchtschok zijn gestikt. Dan, dan pas, van diegenen aan de buitenrand van de kring van verwoesting: het eerste gegil. En de sirenes. En de naderende brandweer, en de vrijwilligers van de Air Raid Patrol, mannen en vrouwen van middelbare leeftijd die zich met hun spades moeizaam door het puin bewegen, en de tienerjongens en oude mannen van de lichte reddingsbrigade met de brancards die ze zelden en de zakken die ze constant nodig hebben. En de poging om uit de resten van het verwoeste Woolworths de deeltjes, spatjes, flarden, stukjes, brokjes en hompen op te vissen die voorheen delen van mensen waren, mensen die worden gemist, mensen op wie wordt gewacht, voor wier leven wordt gevreesd door de menigte die zich doodsbleek achter het lint aan het einde van de straat verzamelt.

Jo en Valerie en Alec en Ben en Vernon zijn dood. Het is zo snel gegaan dat ze onmogelijk beseft kunnen hebben wat er gebeurde, iets waaruit sommige nabestaanden troost putten en andere niet. Binnen een tienduizendste van een seconde waren ze verdwenen, zo totaal verdwenen dat het lijkt of ze zijn opgegaan in al dat weidse, onmetelijke niets, vlak onder die wankele stellage van uren en minuten. Hun rol in de tijd is uitgespeeld. Zij hebben geen deel meer aan dat wat zwelt en ademt en spant en zwenkt en verwelkt en opklaart en betreft, aan welke verandering dan ook. Voor hen is niets meer mogelijk waarvoor hun wezen zich over de golven van de tijd van het ene naar het andere moment moet kunnen uitstrekken. Zij kunnen niet meer reageren en geen reacties meer uitlokken. Zij kunnen niet meer roepen en niet meer geroepen worden. Zij kunnen niemand meer iets aandoen en niemand kan hun meer iets aandoen. Zij zijn niet meer. Intussen ligt alle materie waaruit ze hebben bestaan nog in de krater, maar die kan nooit, hoeveel tijd je er ook voor neemt, meer worden samengevoegd. Dat heb je met tijd. Hij maakt dingen kapot. Hij verstrooit ze. Hij valt niet terug te draaien zodat het stof weer oprijst, net zomin als je de melk weer uit je thee kunt roeren. Eens verscheurd, altijd verscheurd. Eens verstrooid, altijd verstrooid. Tijd is onomkeerbaar.

Maar niet alleen het huidige bestaan van de kinderen is verdwenen – Vernon sjokt niet terug naar het huis waar een zij spek in de keuken hangt, Ben kijkt niet verbijsterd naar de waterige novemberwolken terwijl hij op de schouders van zijn vader het park doorkruist, Alec maakt morgen niet het beloofde uitstapje naar het Crystal Palace, Jo en Valerie trekken aan tafel geen gekke gezichten naar elkaar boven hun maaltje cock-a-leekiesoep. Ook alle versies van hun toekomst zijn hun ontnomen. Alle misschiens, eventueels en wellichts van de komende decennia. Hoe kan dat verlies worden gemeten, hoe kan dat verlies worden doorgrond, behalve door die afwezigheid, van nu en later, naast een alternatieve filmspoel van de tijd te leggen, een versie waarin eventueel en wellicht en misschien nog steeds mogelijk zijn? Waarin de raket, door een kleine aanpassing – één net iets gewijzigde boogseconde daar in Holland, waar hij was gelanceerd – vierhonderd meter verder in Bexford Park terecht was gekomen en louter duiven had gedood; of waarin er een stuurfout was opgetreden, zoals wel vaker gebeurt bij dat soort grove apparatuur, en hij onopgemerkt in de golven van de Noordzee was verdwenen; of waarin hij helemaal nooit werd gelanceerd omdat de soldaten van Batterie 485 vanwege een probleempje met de brandstofflevering de hele dag onder de Wassenaarse dennenbomen hadden zitten roken, in afwachting van de ethanoltanker, terwijl ze nerveus de hemel afspeurden naar Britse bommenwerpers?

Kom, andere toekomst. Kom, genade, onzichtbaar in de tijd; kom kennis die de tijd ons niet kan geven. Kom, andere kansen. Kom, onpeilbare diepten. Kom, onvoorwaardelijk licht.

Kom stof.

T + 5: 1949

Jo, Val, Vern, Alec

Juffrouw Turnbull blaast op haar fluitje: het is tijd voor de koorles. Dat is Jo's lievelingsles en ze haast zich dan ook naar de verfstreep waarachter klas 5 zich altijd opstelt bij het naar binnen gaan, maar de rest van de spelende kinderen legt zich, hoewel het motregent, niet meteen neer bij het einde van het eerste speelkwartier. De onderwijzeres moet nog eens op haar fluitje blazen, en dan nog eens, voordat het haasje-overspringen, de vechtpartijtjes en de voetbalwedstrijden met tegenzin worden gestaakt en er in de naargeestige kloof tussen het beroete, rode gebouw van de Halstead Road-school en de al even hoge, beroete muur eromheen iets van een ordening zichtbaar wordt. De kleintjes rechts, dan klas 2 tot en met 6, per rij iets groter en baldadiger, en ten slotte, links tegen de muur, klas 7, waar de jongens er hooggeschouderd als miniatuurmannen bij staan en overdreven verveling uitstralen, terwijl de meisjes een afgezwakte versie van hun moeders minachting vertonen. In de rij van klas 5 valt iets dergelijks waar te nemen, maar daar zijn de imitaties minder perfect en minder consequent. De negenjarigen hebben hun gezicht nog minder in bedwang; hun waardigheid kan nog steeds van het ene op het andere moment omsmelten tot opwinding of malle fratsen. Snottebellen. Korstjes. Krentenbaard. De vuile halzen en jeukende hoofden van de kinderen die thuis geen badkamer hebben. Roze plastic brillletjes of montuurtjes met een schildpadpatroon van de New Health Service.

'En nou is het klaar!' blaft juffrouw Turnbull, waarmee er een soort van tijdelijke stilte over het rusteloze plein wordt afgevuurd. De kleur van die stilte is hardgrijs, denkt Jo, als van een dof geworden lepel, met krasjes van een helderder geluid dat zich omhoog probeert te wurmen: het onderdrukte rumoer van de kinderen die het niet voor elkaar krijgen om stil te staan. Buiten op straat schakelt een vrachtwagen knarsend naar een volgende versnelling, onder de brug aan het einde van de weg raast een trein voorbij: een roestbruin rafeltje dat langs de stilte

schampt, met nog een lange, veervormige veeg vloeibaar paars eroverheen. Die gedachten vormen zich niet in woorden, maar volledig in beelden. En de beelden van de geluiden die ze hoort zwermen onophoudelijk door haar hoofd zolang ze wakker is, nooit staan ze los van de wereld zoals zij die ervaart, en daarom heeft ze zich nog niet afgevraagd of andere mensen ook zulke beelden hebben, net zomin als ze zich heeft afgevraagd of anderen de hemel kunnen zien. ‘Klas één,’ roept de onderwijzeres. ‘Klas twee. Klas drie.’ Allemaal gaan ze naar binnen, waarbij elke klas zich in tweeën splitst, apart door de JONGENS- en de MEISJES-deur naar binnen gaat en zich in de gang meteen weer samenvoegt.

‘Hé, suffie, wacht op mij,’ zegt Val, die haar hand grijpt: een vertrouwd getrek, een vertrouwd getreuzel.

Ze hebben koor in de aula, die ooit een nogal indrukwekkend puntdak moet hebben gehad. Boven in de bakstenen muren zijn schildjes aangebracht met de woorden GRAAFSCHAP LONDEN, één letter per schildje. Jo kijkt ernaar tijdens het zingen van ‘When a Knight Won His Spurs’ en denkt aan schilden en draken. Maar boven de schildjes verrijzen nu geen indrukwekkende dakspanten meer; op het baksteen rust een vlak dek van ruw hout en teerpapier, dat eruitziet als een tijdelijke oplossing. Dat betekent dat de aula minder ver omhooggaat dan je zou verwachten. De ruimte wordt erdoor geplet, net als de geluiden die je erin maakt. De aula zal wel gebombardeerd zijn. (Dat is de verklaring die Jo steevast te horen krijgt wanneer iets in Bexford er beschadigd uitziet.)

In de lange gang worden deuren van klaslokalen een voor een dichtgeslagen, en daar verschijnt juffrouw Turnbull, die met een zucht de dubbele deuren van de aula achter zich sluit. Juffrouw Turnbull zucht vaak. Ze is de vaste juf van klas 5 en heeft vandaag ook pleindienst; ze is een van de oudsten op Halstead Road, een van de leerkrachten die Jo’s moeder zich nog herinnert van haar eigen tijd op deze school, een hele poos geleden. Ze draagt haar staalgrijze haar in een strakke knot, en als ze niet praat perst ze haar onderlip tegen haar bovenlip, alsof ze iets in haar mond heeft waar ze op probeert te kauwen. Iedereen zegt dat ze er vast doodeng uitziet wanneer ze ’s avonds haar gebit uitdoet. De pientere Alec had een keer, tijdens de schrijfles, een portret van haar gemaakt zonder haar tanden, dat hij had doorgegeven in de klas. En ze